

การวิเคราะห์เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจครัวเรือน ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

A Comparative Analysis of the Change in Household Economic
Conditions from Political Changes

หฤทัย มีนะพันธ์*

Hareuthai Meenaphant **

บทความนี้

Received

4 กุมภาพันธ์ 2562

Revised

10 มิถุนายน 2562

Accepted

20 มิถุนายน 2562

บทคัดย่อ

บทความนี้ วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจครัวเรือนในประเทศไทย เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในปี พ.ศ. 2556 และ ปี พ.ศ. 2560 โดยใช้ผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนทั่วประเทศของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปีทั้งสองเป็นข้อมูลการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ โดยจำนวนครัวเรือนในเขตเทศบาลมีจำนวนที่เพิ่มขึ้นทั่วทุกภูมิภาค ร้อยละ 37.1 ครัวเรือนนอกเขตเทศบาลมีจำนวนที่ลดลง ร้อยละ 11.5 โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลที่เพิ่มจำนวนสูงสุด ร้อยละ 50 ข้อมูลการสำรวจพบว่ารายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือนเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2560 จากปี พ.ศ. 2556 และครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยทั้งประเทศสูงขึ้นประมาณร้อยละ 7 ยกเว้นภาคเหนือ ภาคใต้ และกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนลดลง โดยภาคใต้ลดลงมากที่สุดร้อยละ 2.1 ทางด้านค่าใช้จ่าย พบว่าครัวเรือนในทุกภูมิภาคและทุกเขตการปกครองมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น โดยรวมทั้งประเทศ ค่าใช้จ่ายครัวเรือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 12.5 ยกเว้นในครัวเรือนนอกเขตเทศบาลในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยลดลง และในภาคใต้นอกเขตเทศบาลที่มีค่าใช้จ่ายไม่เปลี่ยนแปลง ค่าสัมประสิทธิ์ Gini ในปี พ.ศ. 2560 มีค่าใกล้เคียงกับ ปี พ.ศ. 2556 โดยมีค่า 0.367 และ 0.341 การกระจายรายได้ของครัวเรือนจึงไม่ได้เปลี่ยนอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งประเทศครัวเรือนมีปัญหาหนี้สิน

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

** Assistant Professor, School of Economics, University of the Thai Chamber of Commerce.

มากขึ้น มูลค่าหนี้ต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีหนี้สินร้อยละ 65 ของจำนวนครัวเรือนในภูมิภาค และภาคเหนือที่มีครัวเรือนมีหนี้สินในสัดส่วนสูง ร้อยละ 53.8 สูงกว่าภูมิภาคอื่น ๆ และที่สำคัญเป็นหนี้เพื่อการบริโภคและอุปโภคเป็นส่วนใหญ่ หรือคิดเป็นร้อยละ 40.6 ของมูลค่าหนี้สิน ครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีหนี้สินเพิ่มขึ้น แต่เป็นหนี้สินเพื่อซื้อ เช่าซื้อบ้านและที่ดินเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่มูลค่าทรัพย์สินของ ครัวเรือนทั้งประเทศสูงขึ้นร้อยละ 21.5 ระหว่างช่วงปีทำการสำรวจ ทรัพย์สินส่วนใหญ่ที่ครัวเรือน ถือครองอยู่ในรูปของของบ้าน ที่ดิน และสิ่งปลูกสร้าง เพื่อการทำธุรกิจ การถือครองทรัพย์สิน ที่มีสภาพคล่องสูงในรูปของทรัพย์สินทางการเงิน และการลงทุนอยู่ในระดับต่ำกว่าร้อยละ 10 ครัวเรือน นิยมถือครองทรัพย์สินในรูปของทองคำ และเครื่องประดับอัญมณี ยกเว้นครัวเรือนใน กรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่มีสัดส่วนการถือครองทรัพย์สินทางการเงินสูงสุดที่ร้อยละ 12 เมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนในภูมิภาคอื่น ๆ บทความได้เสนอแนะให้รัฐบาลทำการสำรวจข้อมูล เศรษฐกิจครัวเรือนในรูปแบบ Longitudinal Survey และสำรวจการเปลี่ยนแปลงภาวะหนี้สิน และการเปลี่ยนแปลงทรัพย์สิน ในลักษณะบัญชีครัวเรือนต่อเนื่องข้ามช่วงเวลา โดยไม่เปลี่ยนแปลง ตัวอย่างครัวเรือน เพื่อให้ได้ฐานะทางเศรษฐกิจและสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของ ครัวเรือนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือน, ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือน, การกระจาย รายได้ของครัวเรือน, ค่าสัมประสิทธิ์ Gini, หนี้สินครัวเรือน, ทรัพย์สินครัวเรือน

Abstract

This paper attempts to analyze changes in economic conditions of Thai households in relation to political changes in 2013 and 2017. By making use of the Household Socio-Economic Survey for the Whole Kingdom, conducted by National Statistical Office in both years, a substantial shift in households' geographical location of residence was found. Specifically, the number of households within municipal areas increased significantly, by 37.1 percent, in all regions whereas the number for the non-municipal households dropped by 11.5 percent. A particularly large increase of 50 percent was observed for Greater Bangkok area (including Nonthaburi, Pathumthani, and Samutprakarn). The increase in household's average monthly income for the whole kingdom was about 7 percent, but the North, the South, and Greater Bangkok experienced a decline in income with the South having

the largest fall of 2.1 percent. Regarding household expenditures, overall they rose by 12.5 percent and only households in non-municipal areas of Greater Bangkok and the South experienced lower average expenditures. Income distribution, as measured by the Gini coefficients in 2017 and 2013, among households remained relatively stable for both years, 0.367 and 0.341, respectively, suggesting no significant improvement in the country's income inequality during this five-year period. A gravely concerning problem facing all households was debt, which increased substantially over the study period. Households in the Northeast and Northern regions had the highest debt:income ratios among the regions. Much of the household debt was for consumption, constituting about 40.6 percent of the total debt, except for in Greater Bangkok region where debts were for home and land mortgages. The total household assets for the whole kingdom increased substantially between the two surveys, mostly in the form of houses, land, and buildings for either living or working. Households in all regions held very little in liquid assets, less than 10 percent of total assets. Only households in Greater Bangkok held a large proportion of financial and investment assets, about 12 percent of the total. The paper suggested that a longitudinal survey should be undertaken for truly measuring household economic conditions and changes in household debts and assets within the framework of household accounting.

Keywords: Average Household Income per Month, Average Household Expenditure per Month, Household Income Distribution, Gini Coefficients, Household Debt, Household Assets

1. บทนำ

การเมืองและเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ประชาธิปไตยที่มั่นคงและเสถียรภาพทางการเมืองย่อมนำไปสู่ความเจริญเติบโตและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และในทางกลับกัน การเจริญเติบโตและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจย่อมเอื้ออำนวยต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของประชาธิปไตย ความไม่มั่นคงของ

ประชาธิปไตยและไร้เสถียรภาพทางการเมือง ก่อให้เกิดการชุมนุมประท้วงทางการเมืองที่รุนแรง เป็นวงกว้าง ยืดเยื้อ มีผลเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต้องหยุดชะงักลง เนื่องจากบรรยากาศทางการเมืองไม่เอื้อต่อการลงทุน ทำให้การดำเนินธุรกิจต้องหยุดหรือมีการชะลอตัว ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิต

ของประชาชน รัฐบาลประชาธิปไตยที่ให้เสรีภาพทางการเมือง เมื่อขาดเสถียรภาพ เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มการเมือง ไม่สามารถประนีประนอม และหาข้อยุติทางการเมืองได้ มักจะยุติลงด้วยการปฏิวัติรัฐประหาร เปลี่ยนแปลงรัฐบาล จัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวบริหารประเทศ เพื่อรักษาความสงบและจัดระเบียบทางการเมือง ทำการปฏิรูปการปกครองและบริหารประเทศ มีการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการและนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคม มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ จัดให้มีการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย และจัดตั้งรัฐบาลใหม่

ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและเศรษฐกิจ มีมาตั้งแต่ยุคสมัย Adam Smith¹ ที่กล่าวถึงระบอบการปกครองเสรีประชาธิปไตยเป็นองค์ประกอบสำคัญของกลไกตลาดเสรีในการจัดสรรทรัพยากรของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ประชาชนมีสิทธิในการเลือกบริโภคผลิต ลงทุน และลงคะแนนอย่างเสรีและเท่าเทียมกัน ในการเลือกผู้บริหารประเทศ เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศนั้นๆ แนวคิดของ Adam Smith นี้ ต่อมาได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์เสรีนิยม เช่น

Hayek (1944)² และกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์สำนักชิคาโก นำโดย Friedman (1962) ซึ่งยึดแนวคิดที่ว่าเสรีภาพทางเศรษฐกิจนำไปสู่เสรีภาพทางการเมือง ดังนั้น รัฐบาลไม่ควรเข้ามาแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการเมือง ปรากฏเด่นชัดขึ้น ในปี ค.ศ. 1991 เมื่อประเทศสหภาพสาธารณรัฐโซเวียตรัสเซีย³ ได้ล่มสลายลงในเดือน ธันวาคม ทำให้ประเทศเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมมาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน แม้ว่าจะยังคงยึดระบอบการเมืองคอมมิวนิสต์ แต่ก็ได้มีการปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1978 โดย Deng Xiaoping โดยรัฐบาลลดอำนาจบทบาทของรัฐวิสาหกิจลงในการผลิต การกระจายสินค้า และการลงทุน และให้เอกชนมีเสรีในการดำเนินกิจการดังกล่าวแทน ทำให้ผลิตภาพการผลิตทั้งในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเพิ่มสูงขึ้น มีผลทำให้เศรษฐกิจของประเทศเติบโตอย่างรวดเร็ว และชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น⁴ ความล้มเหลวของประเทศสังคมนิยมยุโรปตะวันออกและสหภาพโซเวียตรัสเซีย ที่เปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยและใช้ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเป็นกลไกในการขับเคลื่อนประเทศ และความสำเร็จของ

¹ The Wealth of Nations พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกใน ปี ค.ศ. 1776 ในหนังสือ Smith ได้นำเสนอความคิดให้สภาผู้แทนอังกฤษ เปิดโอกาสให้มีผู้แทนจากประเทศอาณานิคมต่าง ๆ ที่อังกฤษปกครองดูแล เข้าร่วมด้วย โดยจำนวนผู้แทนคิดตามสัดส่วนของเงินรายได้ภาษีอากรที่รัฐบาลอังกฤษจัดเก็บได้จากอาณานิคมนั้น ๆ

² Hayek เป็นนักเศรษฐศาสตร์และปรัชญาชาวออสเตรีย-อังกฤษ ได้อธิบายถึงอันตรายของการปกครองแบบรวมอำนาจที่อำนาจการตัดสินใจทางเศรษฐกิจทั้งหมดขึ้นอยู่กับบุคคลเดียวหรือกลุ่มบุคคล โดยการวางแผนจากส่วนกลาง การสูญเสียอิสระเสรีภาพของประชาชนจะนำไปสู่สังคมที่กดขี่ สร้างอำนาจเผด็จการ และความเป็นทาสของประชาชน แนวคิดของ Hayek เป็นการต่อต้านระบอบฟาสซิสต์ และสังคมนิยม ในยุคสมัยนั้น และให้การสนับสนุนระบอบเสรีนิยมแบบทุนนิยม

³ Republics of the Soviet Union (USSR) เปลี่ยนมาเป็น Russian Federation และในปี ค.ศ. 1992 ประเทศ Albania และ Yugoslavia ได้เลิกระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ ได้มีการแยกประเทศออกเป็นหลายประเทศ เช่น Bosnia, Herzegovina, Croatia เป็นต้น

⁴ นับตั้งแต่การปฏิรูปประเทศในปี ค.ศ. 1978 อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศจีนระหว่างปี ค.ศ. 1978 ถึง ปี ค.ศ. 2013 มีอัตราการขยายตัวระหว่างร้อยละ 9.5 และ 11.5 ต่อปี ซึ่งร้อยละ 40 มาจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิต ทำให้มูลค่าผลิตภัณฑ์ภายในประเทศเพิ่มขึ้น 10 เท่าตัว และในปัจจุบัน มูลค่าผลิตภัณฑ์ภายในประเทศของประเทศจีน (12,014,610 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี ค.ศ. 2016) มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลก รองจากประเทศสหรัฐอเมริกา (19,390,600 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี ค.ศ. 2016) ระดับความยากจนสมบูรณ์ (Absolute Poverty) ลดลงจากร้อยละ 41 ของจำนวนประชากร ในปี ค.ศ. 1978 เหลือเพียงร้อยละ 5 ในปี ค.ศ. 2001 (https://en.m.wikipedia.org/wiki/Chinese_economic_reform)

ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนในการปฏิรูปประเทศ ให้เสรีภาพทางเศรษฐกิจแก่ประชาชนและเปิดประเทศ เพื่อการค้าและการลงทุน แม้ว่าจะยังรักษาระบบ การเมืองพรรคคอมมิวนิสต์ไว้ก็ตาม แสดงให้เห็นว่า พลังอำนาจการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน ภายใต้ระบบ เศรษฐกิจเสรีนิยมให้ผลสำเร็จดีกว่าระบบเศรษฐกิจแบบ สังคมนิยม ที่รัฐบาลควบคุมกลไกทางเศรษฐกิจของประเทศไว้แต่เพียงผู้เดียว⁵

ปัญหากระบวนการเมืองการปกครอง เสถียรภาพ การการเมือง การเปลี่ยนแปลงรัฐบาล การปฏิวัติ รัฐประหาร และการปฏิรูปทางการเมือง ว่ามีผลต่อภาวะ เศรษฐกิจและสังคมอย่างไร มีผลต่อความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจในระยะสั้นและยาวเช่นใด และสร้าง ความเป็นธรรมทางสังคม ความเป็นอยู่ของประชาชน ดีขึ้นหรือไม่ เป็นเรื่องที่ได้ได้รับความสนใจจากนักวิชาการ ทางด้านรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์อย่างต่อเนื่อง ตลอดมา ในบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ เปรียบเทียบสภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือนในประเทศไทย ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ของประเทศไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2556 และ ปี พ.ศ. 2560 ระหว่างรัฐบาลประชาธิปไตยที่มาจาก การเลือกตั้ง แต่ต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์ทางการเมือง รัฐบาลไร้เสถียรภาพและประเทศไร้ความสงบ ทางการเมือง และรัฐบาลที่จัดตั้งโดยคณะรักษา ความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่เข้ามาควบคุมสถานการณ์ ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อย และเสถียรภาพทาง การเมือง ว่ามีความเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างไร โดยอาศัยข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคม ของครัวเรือนทั่วราชอาณาจักร ในปี พ.ศ. 2556 และ พ.ศ. 2560 เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบภาวะเศรษฐกิจ

ของครัวเรือนที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว เนื้อหาของ บทความนี้แบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 เป็นการ ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหา เสถียรภาพทางการเมืองและภาวะเศรษฐกิจ ตอนที่ 2 เป็นการนำเสนอรูปแบบข้อมูลที่น่าสนใจศึกษา วิธีการ สสำรวจและวิธีการประมาณค่าทางสถิติ ขอบเขตของ การศึกษา ตอนที่ 3 เป็นการนำเสนอผลของการวิเคราะห์ เปรียบเทียบภาวะเศรษฐกิจครัวเรือน ทั้งทางด้านรายได้ ค่าใช้จ่าย สถานภาพหนี้สิน และทรัพย์สิน ที่เกิดขึ้นในปี ทั้งสอง และตอนสุดท้าย เป็นบทสรุปเพื่ออภิปราย ผลสรุป และข้อสังเกต พร้อมข้อเสนอแนะสำหรับ การศึกษาประเด็นนี้ในอนาคต

2. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ความสนใจเกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตย และการเติบโตทางเศรษฐกิจได้รับความสนใจจาก นักเศรษฐศาสตร์อย่างจริงจังมากขึ้น เมื่อ Barro (1991) ได้ทำการศึกษาถึงปัจจัยเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ที่มีต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ 98 ประเทศของโลก โดยหนึ่งในปัจจัยนั้นได้แก่ เสถียรภาพทางการเมืองและการปกครอง Barro พบว่า ตัวชี้วัดความไร้เสถียรภาพทางการเมืองมีผลในเชิงลบต่อ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตัวชี้วัดความไร้ เสถียรภาพทางการเมืองได้แก่จำนวนครั้งการปฏิวัติและ ก่อรัฐประหารต่อปี และจำนวนฆาตกรรมทางการเมือง ต่อพลเมืองจำนวน 1 ล้านคนต่อปี ตัวชี้วัดทั้งสองมีผล ทางลบต่อการลงทุนและการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ก็ได้ ตั้งข้อสังเกตว่าอาจกลับทิศทางที่การเติบโตทางเศรษฐกิจ มีผลทางบวกต่อเสถียรภาพทางการเมือง นอกจากนี้ Barro ยังให้ความสนใจถึงระบบเศรษฐกิจของประเทศ ต่างๆ ว่ามีผลอย่างไรต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดย

⁵ ในปัจจุบัน ประเทศที่มีระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม ได้เปลี่ยนมาใช้รูปแบบเศรษฐกิจเสรีนิยมในการบริหารจัดการประเทศ เกือบหมดแล้ว เช่น ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐแห่งสหภาพ เมียนมา เป็นต้น จะมียกเว้นแต่ประเทศสาธารณรัฐคิวบา และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลี (เกาหลีเหนือ) ที่ยังคงใช้ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมอยู่

แบ่งกลุ่มประเทศออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มประเทศสังคมนิยม กลุ่มประเทศผสมระหว่างสังคมนิยมและทุนนิยม และกลุ่มประเทศทุนนิยม ประเทศในกลุ่มสังคมนิยมมีผลในเชิงลบ และความน่าเชื่อถือทางสถิติต่ำ เพราะประเทศที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้มีเพียง 9 ประเทศเท่านั้น เนื่องจากการศึกษานี้ได้รวมปัจจัยทางเศรษฐกิจอื่น เช่น ทุนมนุษย์ และการลงทุน ทำให้ผลสรุปไม่ชัดเจน จากความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างตัวปัจจัยซึ่งกันและกัน เช่น เสถียรภาพทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับการลงทุน เป็นต้น

ผลการศึกษาของ Barro ได้เป็นประเด็นการอภิปรายระหว่างกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์และรัฐศาสตร์ว่า ประชาธิปไตยและการเติบโตทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ในลักษณะใด เรียกปัญหานี้ว่าข้อนัยฐานของลิปเซท (Lipset Hypothesis)⁶ Barro (1996) ได้กลับมาศึกษาเรื่องนี้อีกครั้ง โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างระบอบประชาธิปไตยและการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยใช้ข้อมูลจาก 100 ประเทศ ระหว่างปี ค.ศ. 1960-1990 ตัวชี้วัดความเป็นประชาธิปไตยคือ สิทธิในการลงคะแนนเลือกตั้ง และผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้ง มีสิทธิในการพิจารณาโยบายสาธารณะ นอกจากนี้ ตัวชี้วัดยังพิจารณาถึงจำนวนพรรคการเมือง ถ้าประเทศมีพรรคการเมืองกุ่มอำนาจเพียงพรรคเดียว และมีพรรคเล็กหลายพรรค ระดับความเป็นประชาธิปไตยของประเทศนั้นก็ต่ำ (ระดับของดัชนีชี้วัดอยู่ระหว่าง 0 ถึง 1) ผลการศึกษาพบว่าระบอบประชาธิปไตยมีผลต่อ

การเติบโตทางเศรษฐกิจในเชิงลบค่อนข้างน้อยมาก (weakly negative) เพราะประชาธิปไตยเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาระยะแรกเริ่มของการมีเสรีภาพทางการเมือง แต่เมื่อถึงระดับหนึ่งแล้ว ก็เปลี่ยนเป็นกุดต้นการเติบโตทางเศรษฐกิจแทน มีลักษณะคล้ายกับอักษร U กลับหัว⁷ ในทางกลับกัน Glasure, Lee, and Norris (1999) ศึกษาผลของระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่อความเป็นประชาธิปไตย พบว่าระบอบประชาธิปไตยในระดับต่ำและกึ่งต่ำได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ในขณะที่ Plumber and Martin (2003) ได้ทดสอบข้อสรุปของ Barro โดยใช้การใช้จ่ายของรัฐบาลเป็นตัวเชื่อม และพบว่าผลกระทบจากรายจ่ายของรัฐบาลเพื่อกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจจะสูงสำหรับประเทศที่เป็นประชาธิปไตยสูง และระดับประชาธิปไตยมีผลกระทบต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจแบบ U กลับหัวตามที่ Barro ได้ตั้งข้อสังเกตไว้⁸

แม้ว่าจะมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นประชาธิปไตยและการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างกว้างขวางทั้งทางด้านทฤษฎีและการวิจัยเชิงประจักษ์ แต่ผลสรุปก็ยังไม่ชัดเจนถึงผลกระทบของระบอบประชาธิปไตยต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจว่ามีความเป็นจริงเพียงใด การศึกษาที่พบว่าผลกระทบในทางลบ นอกจาก Barro (1996) แล้ว ผลงานที่สำคัญก็มี Landau (1986), Helliwell (1994), และ Tavares

⁶ Seymour Martin Lipset เป็นนักสังคมวิทยาทางรัฐศาสตร์ ชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียง เชี่ยวชาญเรื่องรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นบุคคลที่นำเสนอ Theory of Modernization ที่กล่าวว่าประชาธิปไตยเป็นผลโดยตรงที่เกิดจากความเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังนั้นประเทศที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี จะมีโอกาสสูงที่ประชาธิปไตยจะเติบโตอย่างยั่งยืน คำกล่าวนี้ได้เป็นข้อนัยฐานของลิปเซทเพื่อใช้ทดสอบตัวทฤษฎีว่าเป็นจริงเพียงใด

⁷ การศึกษาของ Barro นี้ยังพบว่ามาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้น โดยวัดจากสถานภาพสุขภาพ และการศึกษา ทำให้โอกาสการมีเสรีภาพทางการเมืองเพิ่มขึ้น และประเทศมีระดับประชาธิปไตยที่สูงขึ้น ซึ่งอาจนำไปใช้ในการวิเคราะห์และพยากรณ์ระดับประชาธิปไตยในประเทศต่างๆ

⁸ นอกจากนี้ Plumber and Martin (2003) ยังพบว่าสัดส่วนของรายจ่ายของรัฐบาลต่อผลิตภัณฑ์ประชาชาติมีความสัมพันธ์กับระดับประชาธิปไตย ในลักษณะอักษร U แสดงให้เห็นว่าประเทศที่มีระดับประชาธิปไตยสูงจะมีขนาดของรัฐบาลที่ใหญ่

and Wacziarg (2001) และผลงานหลักที่พบว่า ความสัมพันธ์มีลักษณะเชิงบวก ได้แก่ Scully (1988), Burkhart and Lewis-Beck (1994), Quinn and Woolley (2001), Rodrik and Wacziarg (2005), John Gerring และ คณะ (2005), Epstein และคณะ (2006), Persson and Tabellini (2007), Papaioannou and Siourounnis (2008) และ Acemoglu และคณะ (2014)

จากผลการศึกษาที่มีจำนวนมาก และผลสรุปที่ได้ ไม่ชัดเจน และบางส่วนมีความขัดแย้งระหว่างกัน⁹ Doucouliagos and Ulubaşođlu (2008) ได้รวบรวม ผลสรุปของการศึกษาจำนวน 483 ผลสรุปจากจำนวน ทั้งหมด 84 งานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นนี้ และได้พิมพ์ เผยแพร่ในวารสารวิชาการต่างๆ เพื่อหาข้อสรุปที่เชื่อถือ และยอมรับได้จากผลการศึกษาเหล่านี้¹⁰ ได้ผลสรุปว่า ประชาธิปไตยไม่มีผลกระทบโดยตรงต่อการเติบโตของ เศรษฐกิจของประเทศแต่อย่างใด มีเพียงผลทางอ้อม ที่ประชาธิปไตยก่อให้เกิดการสะสมทุนมนุษย์ที่สูงขึ้น อัตราเงินเฟ้อที่ต่ำ ความไร้เสถียรภาพทางการเมืองที่ต่ำ และเสรีภาพทางเศรษฐกิจที่สูง นอกจากนี้การศึกษายังสรุปว่าระดับประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับขนาดของรัฐบาลในเชิงบวกอีกด้วย

ประชาธิปไตยและเสถียรภาพทางการเมืองมีความ แตกต่างกัน และมีความเป็นไปได้ที่ทั้งสองสิ่งนี้ไม่เป็นไป พร้อมกัน และไม่เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นและเพียงพอที่จะ สรุปว่าประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยจะมี

เสถียรภาพทางการเมือง หรือความมีเสถียรภาพทาง การเมืองก่อให้เกิดประชาธิปไตย แต่เป็นที่สังเกตว่า ประเทศที่มีระบอบประชาธิปไตยที่ยาวนานและต่อเนื่อง ย่อมมีเสถียรภาพทางการเมืองในระดับสูง Younis และ คณะ (2008) ได้ศึกษาเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศต่างๆ ในเอเชียจำนวน 10 ประเทศว่ามีผลต่อ การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างไรในช่วงระหว่าง ปี ค.ศ. 1990 และ 2005 โดยพบว่าทั้งสองมีความสัมพันธ์ ที่ใกล้ชิดกัน โดยประเทศที่มีเสถียรภาพทางการเมือง เพิ่มขึ้น การเติบโตทางเศรษฐกิจก็จะสูงขึ้นด้วย และ ยังพบว่าเสถียรภาพทางการเมืองมีความสำคัญในการ เพิ่มการเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่าเสรีภาพทาง เศรษฐกิจอีกด้วย โดยยกตัวอย่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่แตกต่างกันในอดีตระหว่างประเทศสาธารณรัฐ ประชาชนจีน และสาธารณรัฐอินเดีย โดยประเทศ สาธารณรัฐประชาชนจีนมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่สูงอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาที่ศึกษา เนื่องจากการมี เสถียรภาพทางการเมืองที่สูง แม้ว่าจะมีความเป็น ประชาธิปไตยที่ต่ำมาก หรือมีขอบเขตที่จำกัด เพราะมี เพียงพรรคการเมืองพรรคเดียวที่ปกครองประเทศ ในขณะที่สาธารณรัฐอินเดียเป็นประเทศที่ความเป็น ประชาธิปไตยที่สูง กลับต้องเผชิญกับปัญหาความไร้ เสถียรภาพทางการเมืองจากการที่มีหลายพรรคการเมือง ทำให้การจัดตั้งรัฐบาลมาจากหลายพรรคที่มีความเห็น ที่ขัดแย้งและแย้งซึ่งผลประโยชน์ระหว่างกัน มีผล ทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาการของ สาธารณรัฐอินเดียต่ำกว่าสาธารณรัฐประชาชนจีน¹¹

⁹ ดู Knutsen (2010) เป็นบทความสำรวจและรวบรวมข้อคิดเห็น ข้อโต้เถียง และผลสรุปของประเด็นนี้ไว้อย่างละเอียดและ กว้างขวาง

¹⁰ วิธีการทางสถิติที่ใช้ได้แก่ Meta-regression analysis, Bootstrap, และ Fixed and random effects meta-regression models

¹¹ การเปรียบเทียบการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสาธารณรัฐอินเดีย ที่มีระบบการเมือง การปกครองแตกต่างกัน โดยประเทศหนึ่งมีการปกครองแบบพรรคเดียว (Autocracy) และอีกประเทศหนึ่งเป็นประชาธิปไตย ที่สมบูรณ์แบบ (Democracy) แต่ระดับการความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เป็นประเด็น ที่ถูกอภิปรายและโต้เถียงระหว่างนักเศรษฐศาสตร์ สามารถอ่านเหตุผลทั้งสองด้านได้ใน Gary S. Becker (2010), "Democracy or Autocracy: Which is Better for Economic Growth?" The Becker-Posner Blog, 10 October 2010 (<http://www.becker-posner-blog.com/2010/democracy-or-autocracy-which-is-better-for-economic-growth-becker.html>)

ผลงานที่สำคัญที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเสถียรภาพทางการเมืองและการเติบโตทางเศรษฐกิจได้แก่งานของ Alesina และคณะ (1996) โดยใช้ตัวอย่างข้อมูลถึง 113 ประเทศ ในช่วงเวลาระหว่างปี ค.ศ. 1950 – 1982 โดยกำหนดความไร้เสถียรภาพทางการเมืองคือความไม่เอียงที่รัฐบาลจะล่มสลาย และพบว่าถ้าค่าความไม่เอียงมีค่าสูง การเติบโตทางเศรษฐกิจจะมีค่าต่ำอย่างชัดเจน ผลสรุปนี้ยังรวมถึงการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลขนานใหญ่ด้วย สำหรับประเทศไทยซึ่งมีปัญหาความไร้เสถียรภาพทางการเมืองที่ค่อนข้างสูง ได้มีการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้เช่นเดียวกัน Vrooman (2007) ได้ทำการทดสอบข้อนัยฐานปัจจัยที่ก่อให้เกิดรัฐประหารสองครั้งล่าสุดในประเทศไทย (รัฐประหารในปี พ.ศ. 2534 รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และปี พ.ศ. 2549 รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร) และไม่พบว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจ (การลดลงของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ การกระจายเงินรายได้ที่ไม่เป็นธรรมมากขึ้น และการลดลงของภาคเศรษฐกิจส่งออก) มีผลต่อความไร้เสถียรภาพทางการเมืองแต่อย่างใด Kijkul (2013) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความไร้เสถียรภาพทางการเมืองและการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2519 และ 2553 และพบว่าความสัมพันธ์ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เพราะปัจจัยที่ขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศคือการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งออก ถ้าความไร้เสถียรภาพทางการเมืองไม่ปั่นป่วนการส่งออก ความเติบโตทางเศรษฐกิจก็จะไม่ได้รับผลกระทบจากการเมืองแต่อย่างใด Wongpunya (2016) มีความเห็นว่าสถานการณ์การเมืองต้องอยู่ในความสงบเรียบร้อย และสามารถคาดการณ์ได้ เพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศและกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ พงศ์ศักดิ์ เหลืองอร่าม และ ยุทธนา เศรษฐปราโมทย์ (2018) ได้ศึกษาถึงผลกระทบทางการเมืองที่มีต่อภาพรวมทางเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยพบว่า

การเพิ่มขึ้นของความไม่แน่นอนทางการเมืองจากดัชนีชี้วัดที่ได้สร้างขึ้น มีผลในเชิงลบต่อเศรษฐกิจในระยะสั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงทุนจากภาคเอกชน และมีผลต่อศักยภาพการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาว โดยตั้งข้อสังเกตว่าองค์ประกอบของความไม่แน่นอนให้ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันอย่างมากระหว่างในระดับนัยสำคัญทางสถิติ ช่องทางการผ่านต่อและขนาดของผลกระทบ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของปัจจัยทางการเมืองที่มีผลต่อพลวัตรของเศรษฐกิจไทย

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลมีความซับซ้อน เนื่องจากทั้งภาวะเศรษฐกิจและการเมืองมีลักษณะพลวัตรที่สูง แม้ว่าผลงานวิจัยที่ผ่านมาอาจสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมีผลต่อภาวะเศรษฐกิจครัวเรือน แต่ก็ต้องยอมรับว่ายังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่ใช่ปัจจัยการเมือง เช่น ภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ การค้าระหว่างประเทศ ราคาพืชผล อัตราแลกเปลี่ยน อัตราดอกเบี้ย ฯลฯ มีผลกระทบต่อยาไรได้ รายจ่าย และภาวะหนี้สินของครัวเรือน ซ้ำซ้อนกัน ดังนั้น การแยกแยะปัจจัยเหล่านี้ ออก เพื่อหาผลเฉพาะทางการเมืองที่มีต่อภาวะเศรษฐกิจครัวเรือน จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ อาจทำได้โดยการสำรวจครัวเรือนเฉพาะกลุ่ม อาชีพ รายได้ หรือ ภูมิภาค เพื่อทดสอบข้อสมมติฐานทางสถิติว่าผลกระทบทางการเมืองมีมากน้อยเพียงใด

3. ข้อมูลและระเบียบวิธีการศึกษา

ข้อมูลหลักที่นำมาใช้เพื่อการวิเคราะห์ในบทความนี้ได้มาจากผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี พ.ศ. 2556 และ พ.ศ. 2560 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ เป็นการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลทุกเดือนในปีดังกล่าว ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ ทั้งในเขต

เทศบาลและนอกเขตเทศบาล เป็นข้อมูลที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาวะความเป็นอยู่ของครัวเรือนไทยที่สมบูรณ์และครอบคลุมทั่วประเทศ และเป็นการจัดเก็บอย่างเป็นระบบและถูกต้องตามระเบียบการสำรวจสถิติ เป็นระยะเวลาต่อเนื่องยาวนานนับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา การสำรวจในปี พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นการสำรวจล่าสุด เป็นการสำรวจครั้งที่ 29 ของการสำรวจที่ห้าขึ้นมา¹² ข้อมูลสำคัญในการสำรวจได้แก่ รายได้ ค่าใช้จ่าย ภาระหนี้สิน ทรัพย์สิน โครงสร้างสมาชิกในครัวเรือน ลักษณะที่อยู่อาศัย การย้ายถิ่นและส่งเงิน รวมถึงสวัสดิการและความช่วยเหลือจากรัฐ การใช้บริการของรัฐ เป็นต้น

การสำรวจเป็นการสุ่มตัวอย่างจำนวน 52,000 ครัวเรือนกระจายทั่วประเทศตามจำนวนครัวเรือนที่มีอยู่ โดยใช้วิธีสุ่มแบบ Stratified Two-Stage Sampling โดยมีกรุงเทพมหานครและจังหวัดเป็นสตราตัมรวมทั้งหมด 77 สตราตัม ในแต่ละจังหวัด ยกเว้นกรุงเทพมหานครยังแบ่งออกเป็น 2 สตราตัมย่อย ตามพื้นที่การปกครองคือในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล หรือพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท เลือกสุ่มพื้นที่การแ่งนับตัวอย่างอย่างเป็นอิสระต่อกัน และทำการสุ่มเลือกครัวเรือนตัวอย่างในพื้นที่ดังกล่าว ค่ายอดรวมผลการสำรวจแบ่งออกเป็น 5 ภูมิภาค ได้แก่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล (รวมจังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ) ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ โดยมีสูตรประมาณการยอดรวมตามลักษณะที่ต้องการศึกษา (เช่น เงินรายได้ ค่าใช้จ่ายของครัวเรือน) ของแต่ละภาค ดังนี้

$$x^h = \sum_{i=1}^{N_h} \sum_{j=1}^2 \frac{x_{i,j}^h}{y_{i,j}^h} n_{i,j}^h$$

โดย

N_h = จำนวนจังหวัดที่แ่งนับได้ในภูมิภาค h ($i = 1, 2, \dots, N_h$)

$x_{i,j}^h$ = ประมาณการยอดรวมโดยปกติจากการเลือกตัวอย่างสองขั้นตอน ของลักษณะที่ต้องการศึกษา x ของครัวเรือนในจังหวัด i ในเขตการปกครอง j ในภาคภูมิภาค h

$y_{i,j}^h$ = ประมาณการยอดรวมโดยปกติจากการเลือกตัวอย่างสองขั้นตอน ของจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้นในจังหวัด i ในเขตการปกครอง j ในภาคภูมิภาค h

$n_{i,j}^h$ = จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้นที่ได้จากการคาดประมาณประชากรของประเทศไทยในจังหวัด i ในเขตการปกครอง j ในภาคภูมิภาค h

และค่ายอดรวมของลักษณะที่ต้องการศึกษา x ของครัวเรือน สำหรับทั่วราชอาณาจักร คือ

$$x = \sum_{h=1}^5 x_h$$

และค่าเฉลี่ยของลักษณะที่ต้องการศึกษา x ต่อครัวเรือน สำหรับภาค h คือ

$$\bar{x}_h = \frac{x_h}{y_h}$$

โดย y_h ค่าประมาณจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้นในภาค h และค่าเฉลี่ยของลักษณะที่ต้องการศึกษา x ต่อครัวเรือนสำหรับทั่วราชอาณาจักร คือ

$$\bar{x} = \frac{x}{y}$$

โดย y = ค่าประมาณการจำนวนครัวเรือนสำหรับทั่วราชอาณาจักรไทย

¹² การสำรวจกระทำทุก 5 ปี เมื่อเริ่มต้น แต่เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และสภาพทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลง จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงรอบการสำรวจเป็นทุก 2 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2531 ถึง ปี พ.ศ. 2547 แต่หลังจากปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา สำนักงานสถิติแห่งชาติได้จัดทำการศึกษาทุกปี

4. ผลการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สภาพครัวเรือนประเทศไทย

ในปี พ.ศ. 2560 จำนวนครัวเรือนในประเทศไทย มีทั้งสิ้น 21,387,158 ครัวเรือน มากกว่าในปี พ.ศ. 2556 ซึ่งมีอยู่ประมาณ 20 ล้านครัวเรือน ตารางที่ 1 แสดงจำนวนครัวเรือนในประเทศไทย และการกระจายของครัวเรือนไปยังภูมิภาคต่างๆ ทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล แม้ว่าจำนวนครัวเรือนอยู่นอกเขตเทศบาล หรือชนบทมีจำนวนมากกว่าครัวเรือนที่อยู่ใน

เขตเทศบาลหรือเมือง แต่จำนวนครัวเรือนที่อยู่ในเขตเทศบาลหรือเมืองเพิ่มสูงขึ้นในช่วง 2 ปีดังกล่าว ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีจำนวนครัวเรือนมากที่สุดในประเทศ จำนวนประมาณ 5.6 ล้านครัวเรือนในปี 2560 เมื่อเทียบกับกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (รวมจังหวัดนนทบุรี สมุทรปราการ และปทุมธานี) ที่ 4.5 ล้านครัวเรือน และภาคกลางอยู่ที่ 4.7 ล้านครัวเรือน ภาคที่มีจำนวนครัวเรือนต่ำสุดคือภาคใต้ อยู่ที่ประมาณ 2.7 ล้านคน

ตารางที่ 1 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามภูมิภาค ปี พ.ศ. 2560 และ ปี พ.ศ. 2556

	รวม		ในเขตเทศบาล		นอกเขตเทศบาล	
	พ.ศ. 2560	พ.ศ. 2556	พ.ศ. 2560	พ.ศ. 2556	พ.ศ. 2560	พ.ศ. 2556
ทั่วประเทศ	21,387,158	20,167,519	9,992,414	7,289,104	11,394,744	12,878,415
กทม. และปริมณฑล	4,509,291	2,947,831	3,806,243	2,503,080	703,048	444,751
ภาคกลาง	4,703,598	3,984,947	2,061,272	1,429,762	2,642,326	2,555,185
เหนือ	3,863,972	3,953,257	1,434,805	1,122,059	2,429,167	2,831,198
ตะวันออกเฉียงเหนือ	5,579,872	6,527,763	1,707,001	1,402,322	3,872,871	5,125,441
ใต้	2,730,425	2,753,721	983,093	831,881	1,747,332	1,921,840

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน พ.ศ. 2560 และ พ.ศ. 2556 ทัวราชอาณาจักร

การกระจายของครัวเรือนในช่วง 5 ปีของการสำรวจพบว่าครัวเรือนมีการกระจายตัวค่อนข้างมาก ตารางที่ 2 แสดงสัดส่วนร้อยละของจำนวนครัวเรือนตามภูมิภาคต่างๆ และในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ทั้งประเทศจะพบว่าครัวเรือนมีจำนวนมากขึ้นในเขตเทศบาล ในปี 2556 สัดส่วนครัวเรือนในเขตเทศบาลมีอยู่ร้อยละ 36.1 ในปี 2560 สัดส่วนได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 46.7 เพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 10 ขณะที่ครัวเรือนในนอกเขตเทศบาลลดจำนวนลง จากร้อยละ 63.9 เป็นร้อยละ 53.3 ซึ่งเป็นผลของการขยายตัวของ

การปกครองท้องถิ่นที่มีการจัดตั้งเขตเทศบาลเพิ่มขึ้นหรือขยายอาณาเขตปกครองแบบเทศบาลเพิ่มขึ้น และอาจเกิดจากการเคลื่อนย้ายครอบครัวไปสู่เขตเมืองเพื่อทำงานและประกอบอาชีพ ถึงกระนั้นก็ตาม ยกเว้นกรุงเทพมหานครและปริมณฑลแล้ว ในทุกภูมิภาคครัวเรือนส่วนใหญ่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล สูงสุดคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีสัดส่วนครัวเรือนอยู่นอกเขตเทศบาลร้อยละ 78.5 ภาคเหนือและภาคใต้มีสัดส่วนที่รองลงมา

ตารางที่ 2 การกระจายครุ่วเรือ่นตามภูมิภาคและในเขตพื้นที่เมือง ปี พ.ศ. 2560 และ ปี พ.ศ. 2556 (ร้อยละ)

	รวม		ในเขตเทศบาล		นอกเขตเทศบาล	
	พ.ศ. 2560	พ.ศ. 2556	พ.ศ. 2560	พ.ศ. 2556	พ.ศ. 2560	พ.ศ. 2556
ทั่วประเทศ	100.0	100.0	46.7	36.1	53.3	63.9
กทม. และปริมณฑล	21.1	14.6	84.4	84.9	15.6	15.1
ภาคกลาง	22.0	19.8	43.8	35.9	56.2	64.1
เหนือ	18.1	19.6	37.1	28.4	62.9	71.6
ตะวันออกเฉียงเหนือ	26.1	32.4	30.6	21.5	69.4	78.5
ใต้	12.8	13.7	36.0	30.2	64.0	69.8

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครุ่วเรือ่น พ.ศ. 2560 และ พ.ศ. 2556 ทั่วราชอาณาจักร

โครงสร้างทางภูมิศาสตร์ของครุ่วเรือ่นไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในช่วง 5 ปี ระหว่าง ปี พ.ศ. 2556 และ 2560 ทั้งประเทศ พบว่าจำนวนครุ่วเรือ่นเพิ่มขึ้นร้อยละ 6 หรือเฉลี่ยปีละต่ำกว่าร้อยละ 1 ซึ่งต่ำสุดคล้อยกับการเพิ่มของประชากรของประเทศที่อยู่ในอัตราที่ต่ำประมาณร้อยละ 0.2¹³ แต่ที่สังเกตได้อย่างเด่นชัด คือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางภูมิศาสตร์ของครุ่วเรือ่น ครุ่วเรือ่นนอกเขตเทศบาลลดลงร้อยละ 11.5 ในขณะที่ครุ่วเรือ่นในเขตเทศบาลเพิ่มขึ้นร้อยละ 37.1 แสดงให้เห็นว่าครุ่วเรือ่นมีการย้ายถิ่นฐานที่อยู่ไปยังเขตเทศบาลอย่างมีนัยยะสำคัญ และการกระจุกตัวของครุ่วเรือ่นในเขตเทศบาลเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพมหานคร

และปริมณฑลที่พบว่าจำนวนครุ่วเรือ่นเพิ่มขึ้นสูงมากกว่าร้อยละ 50 ไม่ว่าพื้นที่นั้นจะอยู่ในเขตเทศบาลหรือนอกเขตเทศบาล นอกจากนี้ ยังพบว่า จำนวนครุ่วเรือ่นในเขตเทศบาลของจังหวัดในภาคกลางมีการเพิ่มขึ้นสูงเช่นเดียวกัน ถึงร้อยละ 44 ในภูมิภาคอื่น จำนวนครุ่วเรือ่นในเขตเทศบาลก็เพิ่มสูงขึ้น และในทางตรงกันข้าม พบว่าจำนวนครุ่วเรือ่นนอกเขตเทศบาลได้ลดลงอย่างมาก ที่เด่นชัดได้แก่ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ลดลงร้อยละ 24.4 และภาคเหนือลดลงร้อยละ 14.2 ส่งผลให้จำนวนครุ่วเรือ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ ลดจำนวนลง โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือลดลงมากที่สุด ร้อยละ 14.5

¹³ จำนวนเกิดลบด้วยจำนวนตาย หารด้วยจำนวนประชากรทั้งหมดเมื่อกลางปี คูณด้วย 100 โดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ประชากรประเทศไทย พ.ศ. 2561

ตารางที่ 3 การเปลี่ยนแปลงจำนวนครัวเรือนตามภูมิภาค ปี พ.ศ. 2560 และ ปี พ.ศ. 2556 (ร้อยละ)

	รวม	ในเขตเทศบาล	นอกเขตเทศบาล
ทั่วประเทศ	6.0	37.1	-11.5
กทม. และปริมณฑล	53.0	52.1	58.1
ภาคกลาง	18.0	44.2	3.4
เหนือ	-2.3	27.9	-14.2
ตะวันออกเฉียงเหนือ	-14.5	21.7	-24.4
ใต้	-0.8	18.2	-9.1

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน พ.ศ. 2560 และ พ.ศ. 2556 ทั่วประเทศ

4.2 รายได้เฉลี่ยครัวเรือนและค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือน

ตัวชี้วัดสำคัญหนึ่งของผลการดำเนินงานของรัฐบาล คือการเปลี่ยนแปลงของรายได้เฉลี่ยและค่าใช้จ่ายเฉลี่ยครัวเรือน ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง เพราะตัวชี้วัดทั้งสองเป็นตัวเลขที่แสดงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนว่าดีขึ้นหรือแย่ลง เป็นตัวเลข

ท้ายสุดที่แสดงผลของมาตรการต่างๆ และนโยบายของรัฐบาลที่ดำเนินการในช่วงที่บริหารปกครองประเทศ ตารางที่ 4 แสดงผลการสำรวจรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือนจากการสำรวจ และ ผลต่างระหว่างค่าทั้งสอง ในปี พ.ศ. 2556 และ 2560 ถ้าผลต่างเป็นบวก แสดงว่าครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่าค่าใช้จ่ายต่อเดือนเป็นเงินออมต่อเดือนสำหรับครัวเรือน

ตารางที่ 4 ส่วนต่างระหว่างรายได้และรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือน

	รายได้ 2560 (บาท)	รายจ่าย 2560 (บาท)	ส่วนต่าง (บาท)	รายได้ 2556 (บาท)	รายจ่าย 2556 (บาท)	ส่วนต่าง (บาท)
ทั่วประเทศ	26,946.39	21,436.55	5,509.84	25,194.13	19,061.41	6,132.72
ในเขตเทศบาล	32,743.85	25,581.14	7,162.71	31,939.17	23,861.78	8,077.39
นอกเขตเทศบาล	21,862.41	17,802.02	4,060.39	21,376.48	16,344.44	5,032.05
กรุงเทพมหานครและปริมณฑล	41,897.05	33,126.07	8,770.98	43,057.57	32,425.16	10,632.41
ในเขตเทศบาล	43,004.97	33,655.21	9,349.77	44,401.99	32,640.91	11,761.08
นอกเขตเทศบาล	35,898.83	30,261.34	5,637.49	35,491.11	31,210.90	4,280.21
ภาคกลาง	27,041.86	21,119.80	5,922.06	26,113.65	19,727.79	6,385.86
ในเขตเทศบาล	29,524.14	22,559.58	6,964.56	28,512.95	21,674.86	6,838.10
นอกเขตเทศบาล	25,105.44	19,996.63	5,108.81	24,771.11	18,638.30	6,132.81
ภาคเหนือ	19,046.27	15,329.17	3,717.10	19,266.90	14,065.98	5,200.92
ในเขตเทศบาล	22,249.52	17,270.73	4,978.79	20,665.58	15,507.54	5,158.04
นอกเขตเทศบาล	17,154.24	14,182.37	2,971.87	18,712.58	13,494.66	5,217.92
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	20,270.77	16,513.06	3,757.71	19,181.05	15,092.26	4,088.79
ในเขตเทศบาล	23,767.12	18,597.04	5,170.09	24,006.53	17,833.59	6,172.93
นอกเขตเทศบาล	18,729.73	15,594.53	3,135.19	17,860.80	14,342.23	3,518.57
ภาคใต้	26,913.06	21,381.45	5,531.61	27,504.18	20,371.79	7,132.39
ในเขตเทศบาล	30,669.75	24,911.91	5,757.84	28,906.27	22,634.81	6,271.46
นอกเขตเทศบาล	24,799.46	19,395.13	5,404.32	26,897.27	19,392.22	7,505.05

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน พ.ศ. 2560 และ พ.ศ. 2556 ทัวราชอาณาจักร

ผลการสำรวจพบว่ากรุงเทพมหานครและปริมณฑลในเขตพื้นที่เทศบาลมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือนสูงสุดทั้ง 2 ปี ประมาณ 43,005 บาท ในปี พ.ศ. 2560 และ 44,402 บาท ในปี พ.ศ. 2556 สูงกว่าค่าเฉลี่ยของทั้งประเทศที่ประมาณ 26,946 บาท และ 25,194 บาท ตามลำดับ ในขณะที่เดียวกัน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือนของกรุงเทพมหานครและปริมณฑลในเขตเทศบาลก็สูงกว่าทุกภูมิภาคและทุกเขตการปกครอง รวมถึงค่าเฉลี่ยของประเทศ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 33,655 บาท ในปี 2560 และ 32,640 บาท ในปี 2556 แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลจะมีรายได้ต่อเดือนสูง แต่ก็ยังมีค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีพสูงตามไปด้วย แม้กระนั้นก็ตาม ผลสำรวจก็พบว่าครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีส่วนต่างระหว่างเงินรายได้เฉลี่ยต่อเดือนและค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือน หรือเงินออมของครัวเรือนสูงกว่าครัวเรือนในภูมิภาคอื่นทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล แม้ว่าในช่วงเวลาการสำรวจนี้ ส่วนต่างรายได้และค่าใช้จ่ายนี้จะลดลงถึง

ร้อยละ 20.5 ก็ตาม

ครัวเรือนในชนบทหรือในเขตการปกครองนอกเขตเทศบาล โดยทั่วไปมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือนที่ต่ำ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้ที่ต่ำสุดเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ โดยในปี พ.ศ. 2560 ครัวเรือนในภาคเหนือนอกเขตเทศบาลมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเพียง 17,154 บาท ซึ่งต่ำกว่ากึ่งหนึ่งของรายได้เฉลี่ยครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล แม้ว่าจะมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนที่ต่ำเช่นเดียวกัน 14,182 บาท แต่ส่วนต่างระหว่างรายได้และค่าใช้จ่ายก็ต่ำสุด อยู่ที่ 2,972 บาทต่อเดือน ซึ่งเป็นระดับที่ต่ำสุดของประเทศ เมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ. 2556 พบว่าส่วนต่างนี้ลดลงถึงร้อยละ 43 และรองลงมา ได้แก่ครัวเรือนนอกเขตเทศบาลในภาคใต้ที่ลดลงร้อยละ 28 แต่เมื่อพิจารณาการเพิ่มขึ้นของรายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่าครัวเรือนในเขตเทศบาลในภาคเหนือมีอัตราการเพิ่มขึ้นที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ เพิ่มขึ้นร้อยละ 7.6 รองลงมาได้แก่ครัวเรือนในเขตเทศบาล

ภาคใต้ที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 6.10 ซึ่งอาจเป็นผลจากการส่งเสริมและการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในภูมิภาคทั้งสอง การสำรวจพบว่าส่วนต่างระหว่างรายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนของทุกภาคและทุกเขตการปกครองในปี พ.ศ. 2560 ลดลงจากผลสำรวจในปี พ.ศ. 2556 ยกเว้นในเขตเทศบาลของกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 31.7 ส่วนต่างที่ลดลงนี้เป็นผลมาจากค่าครองชีพที่สูงขึ้น ทำให้ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนเพิ่มขึ้นในทุกพื้นที่ของประเทศ ยกเว้นนอกเขตเทศบาลของกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่ลดลงร้อยละ 3.04 และนอกเขตเทศบาลของภาคใต้ที่เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย

4.3 การกระจายรายได้ของครัวเรือนใน ปี พ.ศ. 2560

เมื่อพิจารณาการกระจายรายได้ประจำของครัวเรือน¹⁴ จากผลการสำรวจในปีต่างๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 ถึง พ.ศ. 2560 โดยการจำแนกรายได้ประจำเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนออกเป็น 5 กลุ่มเท่าๆ กัน

ตั้งแต่กลุ่มที่รายได้ต่ำไปถึงกลุ่มที่มีรายได้สูง (Quintile) และส่วนแบ่งของรายได้ประจำของประชากรและจำนวนประชากรในแต่ละกลุ่ม¹⁵ ดังแสดงไว้ในตารางที่ 5 พบว่าการกระจายเงินรายได้ประจำของครัวเรือนไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก วัดจากค่า Gini Coefficients (ค่าระหว่าง 0 และ 1 และค่าที่ใกล้ 0 แสดงว่าการกระจายรายได้เป็นเท่าเทียมมากกว่าค่าที่ใกล้ 1) ค่าสัมประสิทธิ์ Gini ของ ปี พ.ศ. 2560 มีค่า 0.341 ซึ่งไม่แตกต่างจากค่าในปี พ.ศ. 2556 ที่ 0.367 มากนัก หรืออาจสรุปได้ว่าการกระจายรายได้ของครัวเรือนในปี 2560 ดีกว่า ปี 2556 เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ถ้าเปรียบเทียบกับ ปี 2558 ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์ Gini เท่ากับ 0.337 ก็แสดงว่าการกระจายรายได้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงแต่อย่างไร¹⁶ ในตารางยังแสดงให้เห็นว่ารายได้ประจำต่อคนต่อเดือนของครัวเรือนสูงขึ้นทุกปีมาอยู่ที่ 9,333 บาทต่อเดือนต่อคน ในปี พ.ศ. 2560 ซึ่งอาจมีผลจากการปรับอัตราเงินเดือนและค่าจ้างแรงงานตามสภาวะเงินเฟ้อที่เกิดขึ้นระหว่างปี

¹⁴ รายได้ประจำรวมค่าจ้างและเงินเดือน ค่าตอบแทนอื่นๆ ที่ได้จากการทำงาน รายได้จากการประกอบธุรกิจ อุตสาหกรรม วิชาชีพ และรายได้จากแหล่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่จากการทำงาน เช่น เงินบำเหน็จบำนาญ เงินชดเชยการออกจากงาน รายได้จากทรัพย์สิน และการลงทุน แต่ไม่รวมรายได้จากเงินรางวัล ถูกฉลากกินแบ่ง เงินมรดก หรือของขวัญ เงินได้จากการประกันภัย และประกันสุขภาพ เป็นต้น

¹⁵ ในแต่ละกลุ่มครัวเรือนที่มีจำนวนครัวเรือนเท่ากัน แต่มีจำนวนประชากรในแต่ละกลุ่มไม่เท่ากัน และมีชั้นรายได้แตกต่างกัน

¹⁶ ตัวเลขค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค Gini Coefficients มีวิธีการวัดตามมาตรฐานของธนาคารโลก 2 ลักษณะ คือ ด้านรายได้ และ ด้านรายจ่าย บทความนี้ได้ใช้ข้อมูลจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งใช้ตัวเลขค่าทางด้านจ่าย ดังแสดงในตารางที่ 5 ค่าที่ใช้จึงมีค่าต่ำกว่าค่าที่วัดทางด้านรายได้ 0.465 0.445 และ 0.453 ในปี 2556 2558 และ 2560 ตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตาม ค่าทั้งสองยังคงมีความสอดคล้องไปในแนวโน้มเดียวกัน ที่แสดงให้เห็นว่าสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยในช่วงปีดังกล่าวไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน

ตารางที่ 5 ส่วนแบ่งรายได้ประจำของครัวเรือน โดยการจำแนกครัวเรือนเป็น 5 กลุ่ม (Quintile) พ.ศ. 2552-2560

กลุ่มครัวเรือนจำแนกตามรายได้ประจำ		ร้อยละของประชากร					ร้อยละส่วนแบ่งของรายได้ของประชากร					รายได้ประจำต่อเดือนต่อคน (บาท)				
		2552	2554	2556	2558	2560	2552	2554	2556	2558	2560	2552	2554	2556	2558	2560
(รายได้ต่ำสุด)	1	24.3	24.6	24.8	25.2	25.2	6.1	6.5	6.0	7.0	7.1	1,553	1,896	1,973	2,574	2,628
	2	21.6	21.6	21.6	21.8	22.0	10.0	10.5	10.9	11.6	11.4	2,893	3,512	4,109	4,903	4,854
	3	19.9	19.9	20.2	20.0	19.9	14.2	14.3	15.3	16.0	15.8	4,440	5,220	6,195	7,368	7,372
	4	18.1	17.9	17.8	17.3	17.2	21.0	20.0	21.0	20.8	20.7	7,190	8,053	9,675	11,089	11,244
(รายได้สูงสุด)	5	16.1	16.0	15.6	15.7	15.7	48.7	48.7	46.8	44.6	45.0	18,860	21,953	24,528	26,161	26,755
Gini Coefficients						0.385	0.376	0.367	0.337	0.341						
รายได้ประจำ/คน/เดือน											6,219	7,226	8,180	9,212	9,333	

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน พ.ศ. 2560 และ พ.ศ. 2556 ทัวราชอาณาจักร

4.4 หนี้สินครัวเรือน

จากจำนวนครัวเรือนของประเทศทั้งหมดจำนวน 21,387,158 ครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2560 พบว่าประมาณครึ่งหนึ่งที่มีภาระหนี้สิน ภูมิภาคที่ครัวเรือนมีภาระหนี้สินมากที่สุดได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีครัวเรือนถึงร้อยละ 65 ของจำนวนครัวเรือนในภูมิภาคที่มีหนี้สินครัวเรือนมีภาระหนี้สินรองลงมาได้แก่ภาคเหนือที่ร้อยละ 53.8 ของจำนวนครัวเรือนในภูมิภาค ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยร้อยละ 50 ของครัวเรือนทั้งประเทศ

ที่มีหนี้สิน สำหรับกรุงเทพมหานครและปริมณฑลประมาณร้อยละ 39 ของครัวเรือนทั้งหมดมีหนี้สินเมื่อพิจารณาจำนวนหนี้สินต่อครัวเรือน พบว่าครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีหนี้สินเฉลี่ยสูงสุดที่ 219,505 บาท ในขณะที่ครัวเรือนในภาคกลางมีมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่ำสุดที่ 153,243 บาท เป็นที่สังเกตว่าครัวเรือนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่ค่อนข้างสูง 179,923 บาท และสัดส่วนจำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้ก็สูงสุดเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ ดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 หนี้สินครัวเรือน จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม พ.ศ. 2560

ภาค	จำนวนครัวเรือนทั้งหมด	จำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้	หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	วัตถุประสงค์				
				ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและที่ดิน (บาท)	อุปโภคบริโภคอื่น ๆ (บาท)	การทำธุรกิจ (บาท)	ทำการเกษตร (บาท)	อื่น ๆ (บาท)
ทั่วประเทศ	21,387,158	10,838,211	178,994	65,011	72,638	15,264	24,970	1,111
กรุงเทพและปริมณฑล	4,509,291	1,766,008	219,505	136,252	68,683	12,569	823	1,177
กลาง	4,703,598	2,066,766	153,243	57,676	61,337	12,898	20,241	1,091
เหนือ	3,863,972	2,078,769	167,952	38,670	66,616	16,424	44,908	1,334
ตะวันออกเฉียงเหนือ	5,579,872	3,613,719	179,923	38,589	87,482	14,738	38,129	985
ใต้	2,730,425	1,312,937	170,177	51,264	76,827	23,222	17,887	977

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน พ.ศ. 2560 ทัวราชอาณาจักร

วัตถุประสงค์ของการก่อกำหนดหนี้สินในแต่ละภูมิภาค มีลักษณะเหมือนกัน คือเพื่อการอุปโภคบริโภค ร้อยละ 40.6 ของครัวเรือนทั้งหมดของประเทศมีหนี้สินเพื่อการอุปโภคและบริโภค ครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีหนี้สินเพื่อการนี้ถึงร้อยละ 48.6 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงที่สุดของประเทศ ซึ่งตรงกันข้ามกับครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่มีหนี้สินประเภทนี้เพียงร้อยละ 31.3 ต่ำสุดระหว่างภูมิภาค แต่มีสัดส่วนของหนี้สินเพื่อซื้อ เช่าซื้อ บ้านและที่ดินสูงถึงร้อยละ 62 แสดงถึงความต้องการที่อยู่อาศัยของครัวเรือนในกรุงเทพฯ ปริมณฑลสูงกว่าในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ ครัวเรือนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีสัดส่วนหนี้สินเพื่อทำการเกษตรสูงกว่าภาคอื่น ในขณะที่ภาคใต้ ครัวเรือนมีหนี้สินเพื่อการทำธุรกิจที่สูงกว่าภาคอื่นๆ รวมทั้งกรุงเทพมหานคร

เมื่อพิจารณาภาระหนี้สินต่อรายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือน พบว่าครัวเรือนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีภาระหนี้สินต่อรายได้ที่สูงมาก ประมาณร้อยละ 74 ของรายได้เฉลี่ยทั้งปีของครัวเรือน ในขณะที่ภาระหนี้ของทั้งประเทศอยู่ที่ร้อยละ 55 ของรายได้ทั้งปีของครัวเรือน ปัญหาหนี้สินของครัวเรือนมีความรุนแรงในภูมิภาคทั้งสองมากกว่าภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ และในภูมิภาคที่มีค่าสัมประสิทธิ์แปรผันของรายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนที่สูง

4.5 ทรัพย์สินของครัวเรือน

ทรัพย์สินของครัวเรือนแสดงถึงฐานะความเป็นอยู่ของครัวเรือนว่ามีความเป็นอยู่เป็นอย่างไร ในการสำรวจครัวเรือน ปี พ.ศ. 2560 ได้สำรวจมูลค่าทรัพย์สินของครัวเรือน จำแนกตามประเภทของทรัพย์สินและภูมิภาค ดังแสดงสรุปใน ตารางที่ 7 พบว่าครัวเรือนทั้งประเทศมีมูลค่าทรัพย์สินรวมกันทั้งสิ้น 36,540,927 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2556 ร้อยละ 21.5 ครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีมูลค่าทรัพย์สินรวมสูงสุดในประเทศ รวมกันประมาณ 10,055,929 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 27 ของทรัพย์สินของครัวเรือนที่มีอยู่ทั้งหมดของประเทศ และมูลค่ารวมทรัพย์สินของครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเพิ่มสูงจากปี พ.ศ. 2556 ถึงร้อยละ 68.2 สูงกว่าทุกภูมิภาคของประเทศ แสดงถึงการกระจุกตัวของทรัพย์สินอยู่ในภูมิกษณนี้ภูมิภาคเดียว ครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมูลค่ารวมของทรัพย์สินที่ใกล้เคียงรองลงมา จำนวน 9,180,951 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 25 ของมูลค่าทรัพย์สินของครัวเรือนทั้งหมด แต่เมื่อเปรียบเทียบกับมูลค่าทรัพย์สินในปี พ.ศ. 2556 แล้วพบว่าครัวเรือนในภาคนี้มีมูลค่าทรัพย์สินเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 1.5 ซึ่งเป็นอัตราเพิ่มขึ้นที่ต่ำสุดของประเทศ และครัวเรือนในภาคใต้ ครัวเรือนมีมูลค่าทรัพย์สินเพิ่มขึ้นร้อยละ 11.1

ตารางที่ 7 มูลค่าทรัพย์สินของครัวเรือน จำแนกตามประเภทและภูมิภาค พ.ศ. 2560 (ล้านบาท)

ภูมิภาค	บ้านที่ดิน สิ่งปลูกสร้างเพื่ออยู่อาศัย	บ้านที่ดิน สิ่งปลูกสร้างเพื่อธุรกิจ	ยานพาหนะ (ยกเว้นจักรยาน)	สินทรัพย์ทางการเงิน 1/	สินทรัพย์เพื่อการลงทุน 2/	สินทรัพย์อื่น ๆ 3/
ทั่วประเทศ	17,113,447	10,567,657	5,235,491	2,807,289	266,075	550,968
กรุงเทพและปริมณฑล	6,431,009	643,829	1,367,852	1,211,487	197,791	203,961
กลาง	2,968,680	1,774,334	1,265,488	513,793	17,446	111,446
เหนือ	2,404,798	1,800,008	796,019	402,659	22,149	83,266
ตะวันออกเฉียงเหนือ	3,231,342	4,201,801	1,196,738	444,322	21,097	85,651
ใต้	2,077,618	2,147,685	609,394	235,028	7,592	66,644

1/ เช่น บัญชีเงินฝากธนาคารออมสิน/ ธกส. กนข. ฯลฯ

2/ เช่น พันธบัตรหุ้นกู้ ฯลฯ

3/ เช่น ทอง อัญมณี ฯลฯ

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน พ.ศ. 2560 ทัวราชาอาณาจักร

เมื่อพิจารณาประเภทของทรัพย์สินที่ครัวเรือนถือครอง พบว่าครัวเรือนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือและใต้ จะถือครองทรัพย์สินในรูปแบบบ้าน ที่ดิน และสิ่งปลูกสร้างเพื่อธุรกิจ (รวมการเกษตรกรรม) สูงสุด ในขณะที่ครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จะถือครองทรัพย์สินในรูปแบบของสินทรัพย์เพื่อการลงทุน ในขณะที่ครัวเรือนในภูมิภาคอื่น โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลจะถือครองทรัพย์สินในรูปแบบบ้าน ที่ดิน และสิ่งปลูกสร้างเพื่ออยู่อาศัยสูงสุด ประมาณร้อยละ 40 ของมูลค่าทรัพย์สินที่ครัวเรือนถือครองทั้งหมด โดยครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลถือครองทรัพย์สินนี้ถึงร้อยละ 64 ทรัพย์สินในรูปแบบของยานพาหนะเป็นทรัพย์สินที่ครัวเรือนนิยมถือครองรองลงมาจากที่ดินและบ้าน ทั่วประเทศถือครองทรัพย์สินนี้ประมาณร้อยละ 14 สินทรัพย์เหล่านี้เป็นสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องทางการเงินต่ำ สำหรับสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องทางการเงินสูง เช่น สินทรัพย์ทางการเงิน เช่น บัญชีเงินฝาก ฝากออมสิน ครัวเรือนทั่วประเทศมีส่วนการถือครองที่ต่ำกว่าร้อยละ 10 ของสินทรัพย์ทั้งหมด ครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลถือครองทรัพย์สินทางการเงินสูงกว่าทุกภูมิภาค อยู่ที่ร้อยละ 12 หรือ 1,211,487 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2560 สำหรับสินทรัพย์เพื่อการลงทุน เช่น พันธบัตรรัฐบาล

ครัวเรือนทั่วประเทศถือครองเพียงร้อยละ 0.7 โดยครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลถือครองทรัพย์สินประเภทนี้สูงสุดที่ร้อยละ 2 หรือ 197,791 ล้านบาท สำหรับสินทรัพย์อื่นๆ ที่ครัวเรือนนิยมถือครองได้แก่ ทองคำ และอัญมณี

5. สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

จากผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในปี พ.ศ. 2560 และปี พ.ศ. 2556 ทัวราชาอาณาจักร ซึ่งอยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลจากรัฐบาลนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นรัฐบาลคสช. จากการวิเคราะห์สถานการณ์ทางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน พบว่ามีข้อสรุป ดังนี้

ก) แม้ว่าครัวเรือนมีการกระจายตัวอยู่ทั่วทุกภูมิภาค ครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมีส่วนของครัวเรือนสูงสุด จำนวนครัวเรือนในเขตเทศบาลมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น การกระจุกตัวของครัวเรือนอยู่ในภูมิภาคกรุงเทพมหานครและที่มีจำนวนครัวเรือนเพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงปีดังกล่าว ขณะที่ครัวเรือนนอกเขตเทศบาลมีจำนวนลดลง โดยเฉพาะในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ แสดงถึง

การเติบโตของเขตเมือง และสภาพเศรษฐกิจที่ดี ทำให้ครัวเรือนย้ายถิ่นฐานไปสู่ภูมิภาคและเขตการปกครองเหล่านั้น

ข) การกระจายรายได้ของครัวเรือนในปี พ.ศ. 2560 มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับการกระจายรายได้ในปี พ.ศ. 2556 จากค่าสัมประสิทธิ์ Gini แม้ว่าเงินรายประจำต่อเดือนต่อคนในปี พ.ศ. 2560 จะสูงกว่าในปี พ.ศ. 2556 ก็ตาม

ค) ครัวเรือนทั่วทั้งประเทศยังประสบปัญหาหนี้สิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือที่มีครัวเรือนมีหนี้สินในสัดส่วนสูงกว่าภูมิภาคอื่น ๆ และครัวเรือนใน 2 ภูมิภาคนี้มีภาระหนี้ค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ทั้งปี ที่สำคัญหนี้สินส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นเป็นหนี้สินเพื่อการอุปโภคและบริโภค ในขณะที่ครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีหนี้สินที่เกิดขึ้นเพื่อซื้อ เช่าซื้อ บ้านและที่ดินเป็นส่วนใหญ่

ง) มูลค่ารวมทรัพย์สินของครัวเรือนสูงขึ้นในปี พ.ศ. 2560 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2556 โดยครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นครัวเรือนที่ถือครองมูลค่าทรัพย์สินสูงสุด โดยถือครองทรัพย์สินในรูปของสินทรัพย์เพื่อการลงทุนสูงสุด ในขณะที่ครัวเรือนในภูมิภาคอื่นๆ ถือครองทรัพย์สินในรูปของบ้าน ที่ดิน และสิ่งปลูกสร้างเพื่อธุรกิจ (ทำการเกษตร) เป็นหลักใหญ่ ส่วนทรัพย์สินที่มีสภาพคล่องทางการเงินสูง เช่น สินทรัพย์ทางการเงินและการลงทุน ครัวเรือนในภูมิภาคยกเว้นกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ถือครองทรัพย์สินในรูปนี้น้อยสุด แต่นิยมไปถือครองทรัพย์สินในรูปของทองคำ และเครื่องประดับอัญมณี แทน

5.2 ข้อเสนอแนะ

บทความนี้มีความพยายามที่จะวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

ภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและบรรยากาศการเมืองมีเสถียรภาพ โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจที่สำคัญของครัวเรือน เช่น หนี้สินและทรัพย์สินที่ครัวเรือนถือครอง เป็นต้น เพื่อแสดงถึงฐานะความเป็นอยู่ของครัวเรือนว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดในช่วงปี ระหว่าง พ.ศ. 2556 และ ปี พ.ศ. 2560 โดยมีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะบางประการโดยสังเขปสำหรับการวิจัยในประเด็นนี้ในอนาคต ดังนี้

ก) แม้ว่าในบทความนี้จะใช้ข้อมูลจากผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ที่มีการจัดเก็บอย่างถูกต้องตามหลักสถิติ เป็นลักษณะสุ่มตัวอย่างของครัวเรือนตามสตราตัม (Stratified Two-stage Sampling) ทั้ง 2 ปีที่ศึกษา ในช่วงเวลา 5 ปี โดยมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในช่วงเวลาดังกล่าว แม้ว่าผลของการสำรวจโดยจะสะท้อนถึงผลของการบริหารจัดการรัฐบาลก็ตาม แต่ครัวเรือนในตัวอย่างสุ่มย่อมเปลี่ยนแปลงไป ไม่ใช่ครัวเรือนเดิม จึงอาจมีผลในการเปรียบเทียบสภาพเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างชัดเจน เพราะครัวเรือนอาจได้รับผลกระทบทางด้านอื่นๆ ที่ไม่ใช่มาจากนโยบายและมาตรการของรัฐบาลก็ได้ ดังนั้น การสำรวจที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงต้องเป็นการสำรวจแบบ Panel Data หรือ Longitudinal Survey ที่ครอบคลุมสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนที่ได้รับการสุ่มตัวอย่างนี้โดยไม่เปลี่ยนแปลงตัวอย่างครัวเรือน อย่างต่อเนื่องข้ามช่วงเวลา ข้อมูลที่ได้จะมีลักษณะเป็นอนุกรมเวลา (Time Series) และ ข้อมูลที่ตัดขวาง (Cross Sectional Data) ทำให้ผลการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงมีความชัดเจน และสามารถควบคุมปัจจัยอื่นๆ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกระทบต่อผลการศึกษาได้

ข) ปัญหาหนี้สินของครัวเรือนเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงมากขึ้น จากภาระหนี้ที่สูงขึ้น เมื่อรายได้

ครัวเรือนมีความผันแปรเพิ่มขึ้น ประกอบกับค่าใช้จ่ายครัวเรือนสูงขึ้น โอกาสความเป็นไปได้ในการชำระหนี้มีความเสี่ยงเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะครัวเรือนที่อยู่ในส่วนหางต่ำของการกระจายของรายได้เฉลี่ยและส่วนหัวของการกระจายของค่าใช้จ่าย จะเป็นครัวเรือนที่มีปัญหาสูง เพราะไม่สามารถที่จะแบกรับภาระหนี้สินได้

ค) สินทรัพย์และหนี้สินของครัวเรือนเป็น stocks และรายได้ และค่าใช้จ่าย เป็น flows ในทางบัญชีสำหรับครัวเรือนแล้ว ส่วนเปลี่ยนแปลงของสินทรัพย์ครัวเรือนใดครัวเรือนหนึ่งย่อมเท่ากับส่วนเปลี่ยนแปลง

ของหนี้สินบวกกับส่วนต่างระหว่างรายได้และค่าใช้จ่าย (เงินออม) ดังนั้น มูลค่าทรัพย์สินของครัวเรือนอาจเพิ่มขึ้นจากการที่ครัวเรือนมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ซึ่งแตกต่างจากการที่ครัวเรือนมีหนี้สินเพิ่มแต่มูลค่าทรัพย์สินไม่เพิ่ม เนื่องจากการเป็นการกั๊ยืมหนี้สินเพื่อนำไปใช้จ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือน หรือเล่นการพนัน การศึกษา ความแปรผันสหสัมพันธ์ (Covariance) ระหว่างการเปลี่ยนมูลค่าทรัพย์สิน หนี้สิน รายได้ และค่าใช้จ่ายครัวเรือน จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับงานวิจัยในอนาคต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

พงศ์ศักดิ์ เหลืองอร่าม และ ยุทธนา เศรษฐพรโมทย์ (2018), “ต้นทุนทางเศรษฐกิจของความไม่แน่นอนทางการเมืองในประเทศไทย (Economic impacts of Political Uncertainty in Thailand),” *Puey Ungphakorn Institute for Economic Research*, Discussion Paper No. 86, May 2018

ภาษาอังกฤษ

Acemoglu, Daron, Suresh Naidu, Pascual Restrepo, and James A. Robinson (2014), “Democracy Does Cause Growth,” NBER Working Paper No. 20004, March 2014, (<https://www.nber.org/papers/w20004>).

Alesina, Alberto, Sule Ozler, Nouriel Roubini, and Phillip Swagel (1996), “Political Instability and Economic Growth,” *Journal of Economic Growth*, Vol. 1 (No. 2), pp. 189-211.

Barro, Robert J. (1991), “Economic Growth in a Cross Section of Countries,” *Quarterly Journal of Economics*, vol. 106, no. 2, pp. 407-443.

Barro, Robert J. (1996), “Democracy and Growth,” *Journal of Economic Growth*, Vol. 1 (March), pp. 1-27.

Becker, Gary S. (2010), “Democracy or Autocracy: Which is Better for Economic Growth?” *The Becker-Posner Blog*, 10 October 2010 (<http://www.becker-posner-blog.com/2010/democracy-or-autocracy-which-is-better-for-economic-growth-becker.html>)

Burkhart, Ross E. and Michael S. Lewis-Beck (1994), “Comparative Democracy: The Economic Development Thesis,” *The American Political Science Review*, Vol. 88 (No. 4), pp. 903-910.

Doucouliagos, Hristos and Mehmet Ali Ulubaşoğlu (2008), “Democracy and Economic Growth: A Meta-Analysis,” *American Journal of Political Science*, Vol. 52 (Issue 1: January 2008), pp.61-83.

Epstein, David L., Robert Bates, Jack Goldstone, Ida Kristensen and Sharyn O’Halloran (2005), “Democratic Transitions,” *American Journal of Political Science*, Vol. 50 (Issue 3), pp. 551-569.

Friedman, Milton (1962), *Capitalism and Freedom*, Chicago: University of Chicago Press.1-27.

Gerring, John, Philip Bond, William T. Barndt, and Carola Moreno (2005), “Democracy and Economic Growth: A Historical Perspective,” *World Politics*, Vol 57 (April 2005), pp. 323-64.

- Glasure, Yong U., Aie-Rie Lee, and James Norris, "Level of Economic Development and Political Democracy Revisited," *International Advances in Economic Research*, Vol. 5, Issue 4 (November), pp. 466-477.
- Hayek, Friedrich (1944), *The Road to Serfdom*, Chicago: University of Chicago Press.
- Helliwell, John F. (1994), "Empirical Linkages between Democracy and Economic Growth," *British Journal of Political Science*, Vol. 21 (Issue 2), pp. 225-248.
- Kijkul, Gayvaleen (2013), Political Instability and Thailand's Economic Growth, Senior Research Paper, *The Bachelor of Arts Programs in Economics*, 29 November 2013
- Knutsen, Carl Henrik (2010), "Democracy and Economic Growth: A Survey of Arguments and Results," *International Area Studies Review*, December 2012, pp. 1-39.
- Papaioannou, Elias and Gregorios Siourounnis (2008), "Democratisation and Growth," *The Economic Journal*, Vol. 118 (Issue 532), pp. 1520-1551.
- Quinn, Dennis P. and John T. Woolley (2001), "Democracy and National Economic Performance: The Preference for Stability," *American Journal of Political Science*, Vol. 45 (July 2001), pp. 634-657.
- Landau, Daniel (1986), "Government and Economic Growth in the Less Developed Countries: An Empirical Study for 1960-1980," *Economic Development and Cultural Change*, Vol. 35 (Issue 1), pp. 35-75.
- Persson, Torsten and Guido Tabellini (2007), "The Growth Effect of Democracy: Is It Heterogeneous and How Can It Be Estimated," *Unpublished Paper* (Second Draft May 14), http://perseus.iies.su.se/~tpers/papers/cifar_paper_may16_07.pdf
- Plumper, Thomas and Christian W. Martin (2003), "Democracy, Government Spending, and Economic Growth: A Political-Economic Explanation of the Barro-Effect," *Public Choice*, Vol. 117 (1-2: January 2003), pp. 27-50.
- Rodrik, Dani and Romain Wacziarg (2005), "Do Democratic Transitions Produce Bad Economic Outcomes?," *The American Economic Review*, Vol. 95 (No. 2), pp. 50-55.
- Scully, Gerald W. (1988), "The Institutional Framework and Economic Development," *Journal of Political Economy*, Vol. 96 (Issue 3), pp. 652-662.
- Tavares, Jos? and Romain Wacziarg (2001), "How Democracy Affects Growth," *European Economic Review*, Vol. 45 (Issue 8), pp. 1341-1378.

Vrooman, Roger R. (2007), *The Role of Political and Economic Factors in Thailand's Last Two Coups D' Etat*, Master of Arts in National Security Affairs Thesis, Naval Postgraduate School, September 2007

Wongpunya, Nipit (2016), "What Thailand Needs to Do to Become a High-Income Country," *ISEAS Perspective*, Issue: 2006 (No. 56), 11 October 2016

Younis, Muhammad, Xu Xiao Lin, Yahya Sharahili, and Santhirasegaram Selvarathinam (2008), "Political Stability and Economic Growth in Asia," *American Journal of Applied Sciences*, Vol. 5 (No. 3), pp. 203-208.

https://en.m.wikipedia.org/wiki/Chinese_economic_reform